

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2020 | 4. SZÁM
LXII. ÉVFOLYAM

Hadseregellátás Magyarországon
Szijártó M. István bevezetőjével és Bagi Zoltán,
Lázár Balázs, Oross András, Schramek László,
Glósz József tanulmányaival

Rab Irén
Johann Andreas Segner szerepe
az első göttingeni csillagvizsgáló megépítésében

J. Nagy László
A magyar-arab kapcsolat és a rendszerváltás

Főcze János – Zahorán Csaba
Vita 1918-ról és Románia utóbbi száz évéről

TARTALOMJEGYZÉK

LXII. évfolyam, 2020. 4. szám

HADSEREGELLÁTÁS MAGYARORSZÁGON A KÉSEI RENDISÉG IDEJÉN

Szijaártó M. István • Bevezető megjegyzések 523

Bagi Zoltán Péter • Előzmények. A hadseregellátás problémája a tizenöt éves háborúban 527

Lázár Balázs • A császári–királyi hadsereg ellátási rendszere a Magyar Királyságban az 1751. évi szabályzattól 1815-ig 549

Oross András • Egy hagyományos üzlet. A győri vár katonaságának ellátása a 18. század első felében 565

Schramek László • A megyék szerepe a hadi szállításokban. Pest megye példája 577

Glósz József • Gabonakereskedelem és hadseregellátás 595

TANULMÁNYOK

Rab Irén • Johann Andreas Segner szerepe az első göttingeni csillagvizsgáló megépítésében 609

J. Nagy László • A magyar–arab kapcsolat és a rendszerváltás 627

Főcze János – Zahorán Csaba • Mérlegen a „Nagy Egyesülés”. Vita 1918-ról és Románia utóbbi száz évéről 641

A MAGYAR–ARAB KAPCSOLAT ÉS A RENDSZERVÁLTÁS

J. NAGY LÁSZLÓ

THE HUNGARIAN-ARAB RELATIONS AND THE CHANGE OF REGIME IN HUNGARY

The Arab world played an important role in the foreign relations of Hungary. During the era of Pan-Arab nationalism, up to the death of Nasser, the relations were very good. In the 1980s the trade relations provided Hungary with a considerable dollar income. After that Hungary got closer to Israel, and thus the Hungarian–Arab relations have deteriorated. The change of regime deeply affected the Arab countries, but both sides declared the importance of the preservation and improvement of the relations.

Keywords: Kádár regime, Arab world (Algeria, Egypt, Syria), Hungarian–Israeli relations

Az arab térség az 1950-es évek második felétől a magyar külpolitikai tevékenység fontos területe volt. Az 1980-as évek közepéig egyértelműen a közösen vallott, de nem mindig azonos módon értelmezett, antiimperialista politika (és ideológia) uralta a kapcsolatokat, bár feszültségektől, megtorpanásoktól egyáltalán nem mentesen. Ekkor egy óvatos, majd egyre határozottabb elmozdulás történt a gazdasági érdekek prioritásának irányába, ami a közös politikai-ideológiai alap bírálását, háttérbe szorítását jelenti. Mindez az Izrael felé történő nyitásban öltött testet.

A politikai kapcsolatok az 1960-as évtized végéig mondhatók a legjobbaknak. Ez a közel másfél évtized a forradalmi tiersmondizmus, vagyis a harmadik világ támogatásának időszaka volt, amelyet erőteljes antiimperializmus, antikolonializmus és szocialisztikus társadalomépítési program jellemezett számos regionális és nemzetközi szinten is fontos szerepet játszó országban, Egyiptomban, Algériában, Szíriában.

Az arab országok megalázó veresége az 1967-es, úgynevezett hatnapos háborúban, valamint Nasszer halála (1970) után a pánarab nacionalizmus alapján Egyiptom köré tömörült államok egysége töredezni kezdett, majd az 1970-es évtized végére szétesett. Egyiptom külön útra lépett s békét kötött Izraellel (Camp David, 1979.). A laikusnak mondható arab nacionalizmussal szemben egyre nagyobb teret hódított – főleg az afganisztáni szovjet intervenció és az iráni iszlám forradalom győzelme nyomán – a politikai iszlám, az iszlamizmus, a társadalmi modernitás sokféleképpen értelmezett iszlám elvek szerinti megszervezése. A konzervatív arab államok, élükön Szaúd-Arábiával, mind fontosabb

J. Nagy László, MTA doktora, professor emeritus, Szegedi Tudományegyetem.

szerepet játszottak a térségben. Az 1980-as években érzékelhetően csökkent a nacionalista antiimperializmus ideológiája, nem csupán az arab világban, de az egész harmadik világban. Az évtized végére itt is napirendre került az ideológiai-politikai orientáció gyökeres reformja, a rendszerváltás. Erre a következtetésre jutottak a szocialista országok illetékes fősztályvezetői a harmadik világban zajló folyamatokról tartott tanácskozáson Havannában, 1988 februárjában. Megállapították, hogy a szocialista orientációjú országokban is negatív irányú fordulat megy végbe, közeledés a hatalmas pénzügyi tartalékkal rendelkező konzervatív államokhoz. Egyre nehezebb őket „konfrontáltatni az imperializmussal”. Ezzel a jelenséggel, folyamattal szemben „a szocialista országok jelenléte együttesen sem képez ellensúlyt”.¹ Az egyre gyengébb kohéziós erőt jelentő palesztin ügygel kapcsolatban is hasonló következtetésre jutottak a szocialista országok közel-keleti szakértői. Az 1986 decemberében, Moszkvában tartott tanácskozáson „többen úgy vélekedtek, hogy az arab államok egy része is a palesztin probléma felszámolására törekszik. Nem érdekeltek a palesztin állam létrehozásában. Ezért megfontolandó, hogy a szocialista országoknak célszerű-e szorgalmazni a palesztinok államalapítási jogának érvényesítését.”²

A magyar párt- és állami vezetés is eljutott odáig, hogy revideálja az arab országokhoz fűződő kapcsolatát. Első lépésként – a politikai prioritást háttérbe szorítva – a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokra helyezte a hangsúlyt, remélve, hogy képes lesz javítani az ország egyre katasztrofálisabb pénzügyi helyzetén. Néhány évig valóban úgy tűnt, hogy az 1973-as olajárrobbanás nyomán kibontakozó globális válság okozta cserearányromlásból származó veszteséget, a dollárbevétel csökkenését sikerül pótolni az arab országokkal folytatott kereskedelem növelésével. Az 1983. januári külügyminisztériumi jelentésben már a következőket olvashatjuk: „Az arab országokba irányuló exportunk gyorsabban fejlődik bármelyik más viszonylatnál. 1965–1980 között tízszeresére emelkedett. Miközben 1981-ben a fejlett tőkés országokba irányuló exportunk 2%-kal esett vissza, a fejlődő országokba menő exportunk 17%-kal, az arab országokba irányuló pedig 35%-kal volt nagyobb, mint az előző évben. A jelenlegi nehézségeket is figyelembe véve, bár csökkentett ütem mellett, ez a tendencia 1982-re is jellemző. Míg 1982 első XI hónapjában – az előző év hasonló időszakához viszonyítva – a tőkés országok részesedése kivitelünkben 11,7%-ról 8%-ra esett vissza, addig a fejlődő országok részesedése 11,1%-ról 12,2%-ra, az arab országoké pedig 6,8%-ról 7,7%-ra növekedett. Az arab országokba irányuló exportunk értéke 1981-ben 620 millió US \$ volt. Ami az össz fejlődő exportunk 65%-a. Az arab országok szerepe a konvertibilis deviza kitermelésben pótolhatatlan, hiszen az említett összegű exportunkkal szemben az arab világból származó importunk csupán 72 millió dollár volt, vagyis a magyar népgazdaság mintegy 550 millió dollár tiszta bevé-

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (= MNL OL) Jelentés az 1988. február 17–20-án Havannában afrikai kérdésekről tartott fősztályvezetői konzultációról. Bp., 1988. március 8. XIX-J-1-j. Arab országok 1988. 104. d. 001505.

² MNL OL Jelentés a Varsói Szerződés közel-keleti szakértőinek moszkvai konzultációjáról. Bp., 1986. december 21–23. XIX-J-1-j. Arab országok 1986. 158. d. 005969.

telhez jutott. Ez az összeg (részben) fedezte a fejlett tőkés viszonylatban előállt mintegy 650 millió dolláros mérleghiány költségét.”³

Az 1980-as évek közepén azonban a magyar–arab kereskedelmi forgalom növekedése megtorpant, majd visszaesett. Ennek oka volt a kőolaj árának drasztikus csökkenése, 1986-ban egy hordó (baril) ára a felére, 15 dollárra esett. Magyarország legnagyobb dollárkitermelő partnere, Algéria bevétele egyetlen év alatt 7 milliárd dollárral csökkent. A korábban 100 millió dollárt meghaladó magyar–algériai kereskedelmi forgalom értéke 1987-ben 82 millió dollár volt, 1988-ban pedig 76 millióra csökkent. A kint dolgozó magyarok száma a korábbi háromezerről ezer főre csökkent. Növekedtek a kintlévőségek, visszafizetésük akadozott.⁴

Magyarország közel-keleti jelentős partnerével, Irakkal kialakított jövedelmező kereskedelmi kapcsolatokat az Iránnal folytatott háború rombolta szét. A bagdadi magyar nagykövet 1987 májusában írott beszámolójában a következőket olvashatjuk: „A jelenlegi helyzetben gazdasági kapcsolatainknak csak múltjáról beszélhetünk. A kapcsolatoknak jelene minimális mértékben van (néhány szerződés), míg jövőjük kiszámíthatatlan.”⁵ Érzékenyen érintette a magyar kivitelt a csernobili atomreaktor katasztrófája is, Kuvait és a térség több állama is (pl. Szaúd-Arábia) felfüggesztette az élelmiszeripari termékek átvételét.

A kereskedelem időleges bővülésének és a dollárbevétel növekedésének azonban volt negatív hatása is. A kivitel, amely nagyjából gépipari termékekből állt, az egyre versenyképtelenebb magyar ipari szerkezetre épült, s mintegy konzerválta azt. A kőolaj árának drasztikus csökkenése után nyilvánvalóvá vált, hogy a modern technológiával rendelkező országok felé kell fordulni. Ezt célozta a nemzetközi pénzügyi szervezetekbe (Világbank, Nemzetközi Valutaalap) történt belépés. A térségben ez konkrétan az Izrael felé való fordulást jelentette, az 1967-es háború idején megszakadt (diplomáciai) kapcsolatok nyomán előállt helyzet felülvizsgálatát. A közeledés elengedhetlenné tette az arab országokhoz fűződő politikai kapcsolatok átértékelését, ami igen határozottan meg is nyilvánult az 1985 nyarán tartott regionális követségi értekezleten. A kairói nagykövet hozzászólásában a kapcsolatok dezideologizálását hangsúlyozta: „Engem nem misszionáriusnak küldtek ide, nekem nem adták feladatul, hogy bárkit áttérítsek, én se várom tőlük ezt, de ismerjük meg egymást, és ezen az alapon próbáljunk kapcsolatokat építeni!”⁶ Az arab világ helyzete romlott, számunkra kedvezőtlenül változott, de ez azért van – állította a libanoni nagykövet –, mert „őszintébben, nyitottabban, reálisabban látjuk a világot, az arab világ helyzetét”. Ez a régió annyira megosztott, az arabközi kapcsolatok annyira összebonyolódtak, hogy „lassan már nem lesz kit támogatnunk” – említette a damaszkuszi nagykövet. Ezt erősítette meg az algériai misszió vezetője, aki „forradalmi

³ MNL OL Az arab országokkal való kapcsolataink, eredményei, problémái és feladatai. Bp., 1983. január 9. XIX-J-1-j. Arab országok 1983. 126. d. 00133.

⁴ MNL OL Kétoldalú kapcsolataink. Bp., 1988. március. XIX-J-1-j. Algéria 1988. 14. d. 001680.

⁵ MNL OL Követségi jelentés (1986. május – 1987. május). Bagdad, 1987. május 21. XIX-J-1-j. Irak 1987. 61. d. 003375.

⁶ MNL OL Jegyzőkönyv a követségi konferencia szubregionális üléséről. 1985. július 29. XIX-J-1-j. A külügyminisztérium belső mechanizmusa. 1985. 1. d. 001700. Az ezt követő idézetek, ha külön nem jelölöm, innen valók.

apályról, sőt ellenforradalmi időszakról” beszélt. Ebben a helyzetben is törekedni kell pozícióink erősítésére, de már nemcsak azt tenni, „amit kizárólag a haladó pozíciók erősítése követel meg”, hanem az Amerika-barátokkal is kapcsolatot kell teremteni. Ebben a helyzetben is megvan az az előnyünk – mondja a bagdadi nagykövet – hogy Magyarország tiszteletnek örvend az arab világban, s „az arabok számára egy kisebb »liberális« szocialista ország szimpatikusabb, mint a nagy Szovjetunió, mert velünk mindenféle veszélyeztetettség nélkül együtt tudnak működni”.

Magyarország helyzetét, arab kapcsolatait bonyolította, ám nagyobb szabadságot is adott az, hogy a szocialista országoknak nem volt kidolgozott közös álláspontjuk a térség problémáival kapcsolatban, ezért „nekünk – hangsúlyozta a bagdadi nagykövet – a kétoldalú kapcsolatokra kell koncentrálnunk”. Ezt viszont az nehezítette, hogy a sikerekért, a pozícióért harc folyt a szocialista országok között is. Példaként említette a bolgárokat, akik az Iraknak nyújtott hitelnél elfogadták az 5%-os kamatlábat anélkül, hogy konzultáltak volna a többi szocialista országgal. Ezután természetesen az irakiak nem voltak hajlandók tárgyalni más százalékról. A nem túl reménykeltő, de a realitással számot vető helyzetre a magyar diplomácia megpróbált nyitottan reagálni. Ez tükröződött a követi értekezletről készült összefoglalóban, amely már azt is kétségbe vonta, hogy a térségben „a jelenlegi bonyolult helyzetben lehet-e átfogó rendezésről beszélni, mivel a Szovjetunió rendezési javaslatának a megvalósításához nincsenek meg a feltételek”. A térség államairól megállapította, hogy „Szíria kivételével szinte nincs még egy ország, amely egyetért a közel-keleti válság kérdésében elfoglalt álláspontunkkal”. A „haladó és reakciós” megkülönböztetésből kiindulva sem kell mindenáron véleményt nyilvánítanunk az arabközi kapcsolatokban bekövetkező változásokról, „nem kell arababbnak lennünk az araboknál. Az sem helyes, ha csak a haladó erőknél a szempontjából indulunk ki. Lejebb kell engednünk a politikai mércét az arab országokkal szemben, és érdekeinkből kiindulva a pozícióink tartására kell törekednünk. Elvi politikánkat nem kell feladnunk, de fejlesztenünk kell a kapcsolatokat a nyugat-barát államokkal, így Szaúd-Arábiával is.”⁷

A követi értekezleten szó esett az izraeli kapcsolatról is. Az imént idézett összefoglaló felhívta a figyelmet „Izrael élénkülő kapcsolatkeresésére, amely az utóbbi időben hazánk irányában tapasztalható”. A tudományos vagy magáncélú utazásokat „arra igyekszik felhasználni, hogy előkészítse a diplomáciai kapcsolatok visszaállítását anélkül, hogy a kapcsolatok megszakítását kiváltó okok megszűntek volna”. A magyar kormánynak ekkor még nem volt szándéka a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása.

A külpolitikai orientáció bírálata – természetes módon – magában foglalta a belpolitika kritikáját, a fejlett tőkés országok felé történő nyitást gátló, elsősorban szubjektív, ideológiai és pártpolitikai tényezők leépítésének, megszüntetésének a szándékát is. Arab relációban ebben az irányban tett első jelentős lépés 1985 őszén meg is történt. Szeptember 29-én, az ENSZ Közgyűlés 40. ülészakán Várkonyi Péter külügyminiszter több mint fél óráig tartó megbeszélést folytatott a találkozó kezdeményező izraeli kollégájával, Jichak Samirral. 1967 óta a két ország politikusai nem találkoztak egymással. A két külügy-

⁷ MNL OL Jegyzőkönyv a követi konferencia szubregionális üléséről. 1985. július 29. XIX-J-1-j. A külügyminisztérium belső mechanizmusa. 1985. 1. d. 001700/4. sz. dok.

miniszter megbeszélése felgyorsította és kiterjesztette a néhány éve már létező, alakuló (például turisztikai) kapcsolatokat. A New-York-i találkozóval elkezdődött egy olyan folyamat – állapította meg Josef Govrin izraeli politikus, diplomata –, amely lassan, lépésről lépésre haladva elvezetett a normális kapcsolatok helyreállításához.⁸ A találkozóval, mivel az esemény a hidegháborús korszak politikailag egyik legérzékenyebb, ha nem a legérzékenyebb konfliktusához kapcsolódik, a magyar külpolitikai tevékenységben elkezdődött a rendszerváltás folyamata, amely a diplomáciai kapcsolatok hivatalos helyreállításával teljesedett ki 1989-ben.

A találkozó után szaporodtak az egyéni látogatások, a kulturális és tudományos kontaktusok, nőtt a Magyarországra érkező izraeli turisták száma (1985-ben 12 ezer, 1986-ban 20 ezer, 1987-ben már 50 ezer), növekedett a szerény kereskedelmi forgalom is, amelynek értéke 1985-ben 13 millió dollárt, 1987-ben pedig már 22 milliót tett ki.⁹ Az arab kapcsolatokra jelentős politikai (és gazdasági) hatást gyakorló eseményekre 1987-ben került sor. A Zsidó Világkongresszus Végrehajtó Bizottsága 1987. május 6. és 8. között Budapesten tartotta évi rendes ülését, története során először egy szocialista országban. A Végrehajtó Bizottság elnökét Kádár János is fogadta két hónappal később. Erről egy rövid hírt a sajtó is közölt. A találkozón természetesen szóba került a magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok kérdése is: „Bronfman elnök szerint a magyar kormány sokat segíthetne, ha közvetítene a szocialista országok és Izrael közötti diplomáciai viszony helyreállításában.”¹⁰ Kádár a közvetítő szerepet elhárította. A diplomáciai kapcsolatok helyreállításától viszont nem zárkózott el, de elmondta, hogy az „csak egy hosszabb folyamat eredménye lehet. Ehhez azonban arra is szükség van, hogy Izrael is megfelelő magatartást tanúsítson.”¹¹ Az arab államok a Zsidó Világkongresszus vezető testületének budapesti ülését „keserűséggel” vették tudomásul, mondta a májusban itt tartózkodó palesztin kulturális és újságíró-küldöttség vezetője.¹² Egy másik, jelentősebb politikai eseményre már retorziókkal válaszoltak az arab országok. A nyár folyamán Izrael és Magyarország képviselői Bécsben titokban megbeszéléseket folytattak egy Érdekvédelmi Hivatal felállításáról. A tárgyalások befejeztével az aláírásra Bernben került sor 1987. szeptember 14-én. Az eseményen jelen volt Svájc elnöke, valamint Magyarország és Izrael berni nagykövete. Izrael minél nagyobb publicitást kívánt adni az eseménynek, ezért az augusztusi bécsi tárgyaláson kérte, hogy a svájciak hivatalos fényképésze is legyen jelen az aláíráson. A kérést azzal indokolták, hogy „a fotó felhasználásával a rendkívül befolyásos amerikai zsidóság körében a megállapodás ténye megfelelő hatást keltene”.¹³ A magyarok cserébe azt kérték,

⁸ Josef Govrin: Egyszerre csak egy lépés. Izraeli–magyar kapcsolatok, 1967–1989. *Nemzet és Biztonság* 7 (2009) 184.

⁹ Réti Ervin: Izrael és a magyar–izraeli kapcsolatok négy évtizede. *Külpolitika* 3 (1989) 120–138.

¹⁰ Emlékeztető Kádár János és Edgar M. Bronfman, a Zsidó Világkongresszus elnöke találkozásáról. Bp., 1987. július 15. In: *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai 1956–1988*. I–II. Szerk. Földes György. Bp. 2015. II. 703.

¹¹ Uo.

¹² MNL OL M-KS Palesztin kulturális és újságíró-küldöttség fogadása. 1987. május 19. 288. F. 32. Cs. (1987) 4. ó. e. 002974.

¹³ Uo. Jelentés a tel-avivi Magyar Érdekképviseleti Hivatal felállításáról folyó bizalmas tárgyalások 1987. augusztus 10–12-én Bécsben tartott második fordulójáról. A Magyar Érdekképviseleti Hivatal Svédország

hogyan az izraeliek a nemzetközi gazdasági életben meglévő befolyásukat felhasználva segítik Magyarországot abban, hogy pozitív megítélése legyen a nemzetközi pénzügyi világban, jobban vonják be a műszaki-tudományos együttműködésbe, és a nyugat-európai integrációs szervezetekkel folyó tárgyalásokban egyenrangú partnerként ismerjék el.

Kovács László külügyminiszter-helyettes a megállapodásról még az aláírás napján tájékoztatta az arab országok nagyköveteit és a Palesztin Felszabadítási Szervezet (= PFSZ) képviselőjét. Egyetlen ország volt, a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság (Dél-Jemen), amely feltétel nélkül támogatta a magyar lépést. Egyiptom, Marokkó, Tunézia és a Jemeni Arab Köztársaság (Észak-Jemen) „egy szuverén állam döntésének” minősítette a megállapodást, ami inkább jelent egyetértést, semmint elutasítást. Nagyon elutasító volt viszont Líbia, Algéria, Irak és a PFSZ.¹⁴ Jasszer Arafat, a PFSZ vezetője, bár már hosszabb ideje készült Magyarországra látogatni, lemondta 1987. szeptember 22-re tervezett utazását. Ezt a budapesti palesztin képviseleti iroda vezetője szerint Algéria erős nyomására tette. „A magyar–izraeli érdekképviseletnek a felállítása nehéz helyzetbe hozta őket [ti. a palesztinokat – J. N. L.]”, mondta a palesztin politikus a Külügyminisztériumban tett látogatásakor. „Arafat nem bírálja a magyar lépést és hangsúlyozta, hogy Magyarország nem tervezi a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel. Kérjük, értsük meg Algériával kapcsolatos álláspontjukat, Algéria fontos szerepet játszik a palesztin kérdésben. Arafat szerepe nehéz az arab világban.”¹⁵

A PFSZ-ben azonban nem mindenkinek a véleménye egyezett Arafatéval. Az Oman International nevű cég palesztin ügyvezető igazgatója, aki a PFSZ Végrehajtó Bizottságának is tagja volt, megszakította az együttműködést három magyar vállalattal. A tárgyalások a három céggel egy 12–13 millió dolláros üzletről (például kórház építése) folytak, amelyet a Kuvaiti Fond finanszírozott volna. Összességében a palesztin gazdasági megtorló ellenlépések 22–28 millió dollár veszteséget okoztak Magyarországnak.¹⁶ Az Emirátusok befagyasztották a jól alakuló kapcsolatokat, előkészített utazásokat kellett elhalasztani. Lemondta a látogatását az Emirátusokban székelő Palesztin Nemzeti Alap vezetője, aki Arafattal érkezett volna Budapestre. Ugyancsak lemondta látogatását az Arab Liga főtitkára.

Az algériai ellenlépéseknek egyaránt voltak diplomáciai és anyagi következményei. Az 1987-ban, Losonczi Pál helyébe lépő Németh Károly államfői látogatására a magyar–izraeli megállapodás aláírásakor került volna sor. A látogatást be is jelentették, de néhány nappal később már azt közölték, hogy „kölcsonös megállapodással” elhalasztották.¹⁷ Valójában Algéria nem akarta, hogy ebben az időpontban történjen a látogatás. Erről Magyarország algériai nagykövete később így számolt be: „1987 tavaszán azzal a feladattal érkez-

tel-avivi nagykövetségén rendezkedett be és 1988 márciusában kezdte meg működését. Az izraeli Svájc budapesti nagykövetségén működött.

¹⁴ MNL OL Az érdekképviseleti hivatalok felállítása Magyarország és Izrael között. 1987. szeptember 14. XIX-J-1-j. Arab országok 1988. 104. d. 00113.

¹⁵ Uo. Feljegyzés Hiknsat Zaid, a PFSZ budapesti képviselete vezetőjének látogatásáról 1987. november 6-án. 003416/8.

¹⁶ MNL OL Jelentés az izraeli kapcsolataink arab érdekeinket károsító kihatásáról. Bp., 1988. január 6. XIX-J-1-j. Arab országok 1988. 104. d. 00113/1.

¹⁷ *Népszabadság* 1987. szeptember 14.

tem Algériába, hogy a gazdasági együttműködés hanyatlását politikai eszközökkel, az Elnöki Tanács elnökének algíri vizontlátogatásának megszervezésével mozdítsuk elő. Bár a látogatást politikailag és protokollárisan előkészítettük, az államfői találkozó elmaradt. Az akkori magyar politikai vezetés ugyanis megtagadta az algériai kormány azon kérését, hogy a magyar–izraeli hivatalos kapcsolatok kezdetét jelentő diplomáciai aktus ne essen egybe a magyar államfő algíri tárgyalásaival. Az algériai kormány a magyar döntést úgy értelmezte, hogy a magyar–izraeli kapcsolatok általunk »technikai« lépésként minősített aktusát fölébe helyeztük a magyar–algériai csúcstalálkozóhoz. Emiatt politikai kapcsolataink tartósan elhidegültek, meggyorsult gazdasági és műszaki kapcsolataink sorvadása.”¹⁸ A megromlott kapcsolatok miatt 20 millió dollár magyar kintlévőség törlesztése késett, ugyanígy a függőben lévő problémák megoldása is.

A magyar vezetés megpróbálta kezelni a megállapodás aláírása által kiváltott negatív következményeket. Tisztában volt azzal, hogy ezután „az izraeli fél határozottabban fogja szorgalmazni a különböző szintű politikai eszmecsereket, és újabb kísérletet tesz majd az államközi kapcsolatok létesítésére, illetve olyan kontaktusok létrehozására, amelyek az államközi kapcsolatok meglétét sugallják”.¹⁹ A Külügyminisztériumban a probléma kezelése céljából megfogalmazott – imént idézett – irányelvek a diplomáciai kapcsolatok felvételét egyelőre kizárták, de az idegenforgalmi, kulturális és kereskedelmi kapcsolatok továbbfejlesztését szorgalmazták a mintegy 200 ezer főt kitevő, magyar származású izraeli állampolgár érdekében is. Ám ezt úgy kívánták tenni, hogy „a kapcsolati rendszer fejlődése ne okozzon károkat az arab országokkal fennálló kapcsolatainkban”. Bizonyítandó az arab politika folytonosságát, az irányelvek javasolták, hogy „a sajtó és propaganda szerveink továbbra se változtassanak Izraellel kapcsolatos hangvételükön”. A felgyorsuló szovjet és kelet-európai változások azonban nagyon rövid időn belül elsodorták ezeket a szándékokat. Már az Érdekképviseleti Hivatal felállításának eldöntésekor is nyilvánvaló volt, hogy az csak előzménye a diplomáciai kapcsolatok helyreállításának. Fokozatosan haladva ez volt a magyar kormány célja is: „Tettünk nem látványos lépéseket a lassú közeledés érdekében, a nyolcvanas évek második felében pedig elindultunk a kapcsolatok teljes rendezése felé.”²⁰ 1988-ban már jelentős izraeli politikusok folytattak nem hivatalos megbeszéléseket Budapesten, amelyekről a sajtó is hírt adott. Május 8–9-én Simon Peresz munkáspárti politikus, a koalíciós kormány külügyminisztere – a közlemény szerint – saját kezdeményezésére tett látogatást, amelyen nem hivatalos megbeszéléseket folytatott.²¹ Szeptember 14–15-én Jichak Samir, a jobboldali Likud Párt tagja, a koalíciós kormány miniszterelnöke tett látogatást Budapesten, és ugyancsak nem hivatalos megbeszéléseket folytatott Grósz Károllyal, az MSZMP KB főtitkárával, Várkonyi Péter külügyminiszterrel, ahol Marjai József miniszterelnök-helyettes kijelentette, hogy a palesztin kérdésben a magyar álláspont változatlan, de a rendezésben a magyar fél csak úgy

¹⁸ MNL OL Nagykövetségi beszámoló. Algír, 1990. május 9. XIX-J-1-j. Algéria 1990. 7. d. 002174.

¹⁹ MNL OL M-KS Irányelvek a magyar–izraeli kapcsolatok alakítására. Bp., 1987. december 14. 288. F. 32. Cs. (1987) 4. ő. e. 00717/9.

²⁰ Horn Gyula: *Cölöpök*. Bp. 1991. 256.

²¹ *Magyar Nemzet* 1988. május 10.

segíthet, ha mindkét féllel kapcsolatban van.²² A következő hónapban Saron kereskedelmi miniszter (1982-ben ő volt a libanoni hadműveletek parancsnoka) szintén magánlátogatáson volt Magyarországon, és a gazdasági együttműködésről folytatott megbeszéléseket. A *Heti Világgazdaságnak* adott interjújában konkrét javaslatot is tett hús- és gabonavásárlásra, közös vállalatok alapítására, Tel-Aviv – Budapest – Moszkva Malév-járat indítására. (A járat indítását a megnövekedett turistaforgalommal indokolta, de valójában konkrétan a Szovjetunióból kivándorolni készülő zsidókra gondolt.) Felajánlotta a legmodernebb technológiát (orvosi műszerek, lézertechnika), Magyarország viszont segíthetné az izraeli áruk eladását a szocialista országokban.²³

Ám ahogyan a szocialista országok egykori (majdnem) egységes döntése a diplomáciai kapcsolatok megszakításáról nem érte el a célját, nem volt befolyása Izrael politikájára és nem vitt közelebb a palesztin probléma megoldásához, ugyanúgy a magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról hozott önálló magyar döntés sem hozta el a remélt eredményt. Sőt, 1967-től az izraeli politika nemhogy a megoldás irányába fejlődött volna, hanem ellenkezőleg, figyelmen kívül hagyva az ENSZ-határozatokat, semmi hajlandóságot nem mutatott a palesztin nép önrendelkezési, államalapítási jogának az elismerésére. Számára (s lassan a világ közvéleményének is) a palesztin harcos a terrorista szinonimájává vált. Az izraeli kormány annektálta a Golán-fennsíkot, Kelet-Jeruzsálemet, majd egész Jeruzsálemet Izrael fővárosává nyilvánította. Rendületlenül folytatta a világ minden részéből érkező zsidók letelepítését a megszállt területeken. 1987 augusztusában a Knesszet, az izraeli parlament alelnöke magyar származású feleségével magánlátogatáson Magyarországon tartózkodott, s nem hivatalosan magyar politikusokkal is találkozott. Kijelentette, hogy „a közel-keleti kérdés megoldása ügyében radikális változás nem várható. Izrael nem fog visszavonulni az 1967-es határok mögé és Jeruzsálemet sem hajlandó feladni. Izraelben jelenleg nincs olyan politikai párt, amely ilyen lépésre vállalkozna.”²⁴

A magyar–arab kapcsolatokban az új politika, az új szakasz kezdetének dátuma, ha lehet egyáltalán nagy folyamatokban egy meghatározó időpontot kijelölni, 1989. szeptember 14. volt, amikor hivatalosan is helyreállt a diplomáciai kapcsolat Magyarország és Izrael Állam között. A tényt igen, az időpontot – mert nem tudták – még nem közölték a magyar párt- és állami vezetők az 1989. március 16–17-én, hivatalos látogatáson Budapesten tartózkodó Arafattal. Grósz Károly, az MSZMP főtitkára nyilvánosan is megerősítette a döntést 1989. április 2-án tartott sajtókonferenciáján, ahol egy kérdésre válaszolva kijelentette: „Ez a lépés nem a PFSZ ellen irányul, ellenkezőleg, az ő érdekükben is áll, bár természetesen mindenekelőtt magyar érdekeket fejez ki. Izraellel rendezni fogjuk az államközi kapcsolatokat, ebben már döntöttünk. De szeretnénk, ha arab partnereink megerőtenék szándékainkat.”²⁵

²² *Népszabadság* 1988. szeptember 16.

²³ *Heti Világgazdaság* 1988. október 22. [42. sz.]

²⁴ MNL OL M-KS Nem hivatalos megbeszélés A. Natsmiasszal, a Knesszet alelnökével augusztus 17-én. 288. F. 32. Cs. (1987) 4. ő. e. 2208.

²⁵ *Magyar Külpolitikai Évkönyv. 1989. Összeáll. Külügyminisztérium.* [H. n., é. n.] 177.

A márciusi találkozón Németh Miklós miniszterelnök azt is közölte a PFSZ vezetőjével, hogy a már korábban meghozott döntés értelmében a budapesti palesztin képviselőt nagykövetség rangjára emelik. A magyar kormányfő a jó szándék kifejezéséként ajánlotta, hogy közvetít a PFSZ és Izrael között. Ez valóban a jó szándékot kifejező nemes gesztus volt, de csak az. Realitása ugyanis nem volt. A kis országok szerepéről vallott nézetek Európában a hidegháború egy pillanatában talán még érvényesnek tűntek, a világ legneuralgikusabb pontján, a Közel-Keleten azonban nem. A problémát a szuperhatalmak sem tudták megoldani, sem együtt – bár erre a kelet-európai rendszerváltás előtt kevés esély volt –, sem külön-külön. „A térségben szükség van egyfajta új gondolkodásmódra” – mondta Arafat a budapesti látogatásakor, de ez a Közel-Keleten nem történt meg. Erre Izraelnek ekkor tulajdonképpen már nem is volt szüksége. Ehhez az arab országok politikája is hozzájárult: partikuláris érdekeiket a sokat és harciasan hangoztatott palesztin ügy fölé helyezték. Figyelmen kívül hagyták szövetségeseik, a szocialista országok erre vonatkozó kritikai észrevételeit: támogatásuknak csak akkor lesz eredménye, ha ezt az egységes arab világnak nyújtják.

A bipoláris világ összeomlásával az arab egység megvalósulásának realitása tovább csökkent, a távoli kődbe veszett. Külön-külön próbáltak igazodni az „új világrendhez”, az Egyesült Államok vezette tőkés világhoz, ugyanúgy, mint a kelet-európai „új demokráciák”. Nem túlzunk, amikor azt állítjuk, hogy a Szovjetunió és a szocialista országok összeomlásával a legtöbbit az arab világban a palesztinok veszítettek: a biztos támogatójukat.

Mint láttuk, budapesti sajtókonferenciáján a PFSZ vezetője a magyar–izraeli kapcsolatok kérdését a magyar kormány hatáskörébe tartozónak ítélte. Azt kérte a magyar vezetőktől, hogy tegyenek erőfeszítéseket egy nemzetközi tanácskozás megrendezése érdekében. Ennek feltételei Izrael elutasító magatartása ellenére is kedvezőnek tűntek. Arafat 1989. május 2-án, párizsi tartózkodásakor a francia televízióknak adott interjújában kijelentette, hogy a PFSZ 1964-ben elfogadott Chartája, amely tartalmazta a két állami megoldást javasló 181. sz. ENSZ közgyűlési határozat elutasítását, érvényét veszítette. Ezután került sor a palesztin–amerikai kontaktusra. Az Arab Liga rendkívüli csúcsertekezlete Casablancában 1989. május 23–26. között elfogadta az ENSZ BT 242. sz. (1967) és a 338. sz. (1973) határozatát, és erre alapozott nemzetközi konferencia összehívását követelte. A döntésből következett, hogy visszatérhetett az Arab Ligába Egyiptom, amely eddig az egyetlen arab országgént hivatalos kapcsolatban állt Izraellel.

Valamennyi arab állam a kelet-európai országok belügyének tekintette az ott zajló változásokat. Meglepte viszont őket a kommunista rendszerek gyors összeomlása. Ugyanakkor nagyra értékelték a magyarországi rendszerváltás békés jellegét. Ez a pozitív vélemény később sem változott, azonban már az aggodalom is egyre nyíltabban fogalmazódott meg. Ez nem csupán a nemzetközi viszonyokat, de a belpolitikát is érintette. A Szovjetunió bírálata különösen a máltai Gorbacsov–Bush csúcstalálkozó (1990. december 2–3.) után erősödött fel, amikor „hangot kaptak olyan vádak, amelyek szerint a két nagyhatalom alkudozásában a harmadik világ rovására születtek kompromisszumok, hogy a Szovjetunió nem gyakorol kellő nyomást az USA-ra és Izraelre a közel-keleti rendezés érdeké-

ben”.²⁶ A kelet-európai változások nem maradtak hatás nélkül azokban az arab országokban (Egyiptom, Szíria), ahol létezett akár iszlamista, akár világi ellenzék. Erről az idézett nagyköveti jelentésben a következőket olvashatjuk: „a vezetés aggodalma átsüt a diszkrét hallgatáson és a tetteikből, valamint az ellenzéki erők megnyilvánulásaiából következtetni lehet Mubarak és rendszere álláspontjára: véleményük szerint a csehszlovák, az NDK, román robbanás, a lengyel, magyar és a szovjet változások veszélyes példát mutatnak az egyiptomi tömegeknek. Ez az ellenzéki erők oldaláról nézve viszont követendő példát jelent. Az ellenzéki sajtóban nyíltan írnak arról, hogy miközben Kelet-Európában megtagadják az elavult elveket és gyakorlatot, Egyiptomban még tovább érvényesek a »szocialista« törvények [...] Különösen veszélyes az iszlám fundamentalisták szervezkedése. Tervezik, hogy meg kell dönteni a vallásellenes rendszereket, a kommunisták után az igazi iszlámot megtagadó egyiptomit is. Támadásaik egyszerre irányulnak Mubarak kormánya és annak baloldali ellenzékével szemben.”

A fő gondot az arab államok vezetői és lakossága számára egyaránt a szovjet zsidók emigrálása jelentette. A kivándorlót nem a cionista eszme motiválta, hanem az anyagi jólét elérhetőségének a reménye. 1988-ban a kivándorolt 20 ezer szovjet zsidóból kétezer választotta Izraelt, 1989-ben pedig a 84 ezerből 10 ezer. 1990-ben már havi tízezren vándoroltak ki.²⁷ Az Egyesült Államok viszont már korlátozott számban (50 ezer fő) fogadta be őket. Aki Izraelbe érkezett, az elvesztette a menekült státuszt, mivel automatikusan megkapta az izraeli állampolgárságot. Ezért mondták az arab politikusok, hogy a szovjet zsidók emigrálása nem szabad kivándorlás, hanem kivándorlás egyenesen Izraelbe. Eközben a palesztinok számára tiltott volt a visszatérés oda, ahonnan elűzték őket, ahol születtek. Nem beszélve arról, hogy a szovjet zsidók letelepítése a megszállt területekre a demográfiai helyzetre is hatással volt Izrael előnyére.²⁸

A bagdadi csúcsertekezleten, 1990. május végén Arafat arra szólította fel az arab államokat, hogy alkalmazzanak szankciókat (gazdasági bojkott, politikai nyomás) a szovjet zsidók kivándorlását segítő országok (köztük Magyarország) ellen. Ezt a mérsékelt államoknak (Egyiptom, Szaúd-Arábia) sikerült megakadályozniuk. Miután azonban augusztusban Irak lerohanta Kuvaitot, az arab országok néhány kivételtől (Jordánia, Szudán, Jemen, PFSZ) eltekintve az Egyesült Államok mögé sorakoztak fel, így a szankciók problémája háttérbe szorult.

Az arab országok vezetőinek aggodalma a magyar külpolitikai orientáció változását illetően az Izraelhez fűződő kapcsolatokat (a palesztin problémát) érintette. Ezt nagyon határozottan ki is fejtették a Budapesten akkreditált arab diplomáciai képviselők (Palesztin Állam, Egyiptom, Algéria, Irak, Jemen, Kuvait, Szíria, Tunézia, Líbia, és Marokkó) vezetői az Antall József miniszterelnökkel történt találkozásjukon, 1990. július 19-én. Az igen érzékeny pontnak számító szovjet zsidók kivándorlásával kapcsolatban a miniszterelnök

²⁶ MNL OL Egyiptomi reagálás a kelet-európai változásokra. Kairó, 1990. január 25. XIX-J-1-j. Egyiptom 1990. 23. d. 00589.

²⁷ Henry Laurens: *Paix et guerre au Moyen-Orient. L'Orient arabe et le monde de 1945 à nos jours*. Paris, 1999. 433.

²⁸ Ilon Halini: *Itinéraire de Moscou à Jérusalem à propos de l'émigration des Juifs soviétiques. Revue d'études palestiniennes* 36 (1990) 25–33. A szerző a PFSZ képviselője a Szocialista Internacionáléban.

leszögezte: „Megértjük az arab országok aggályait, de a Szovjetunióból kivándorló zsidók Magyarországon keresztül történő továbbutazásához a történelmi örökség, az emberi jogi felfogásunk, valamint a Genfi Konvencióhoz való igazodásunk alapján nyújtunk lehetőséget. A miniszterelnök leszögezte, hogy a zsidó kivándorlásban való magyar részvétel csupán technikai jellegű, így a megoldás kulcsa sem a mi kezünkben van. Megnyugtató rendezés csak a Szovjetunió, az USA és más európai nagyhatalmak egyetértésével érhető el.”²⁹ A cionizmussal kapcsolatban is világossá tette a magyar álláspontot a kormányfő: „a cionizmus sem önmagában, sem egészében nem azonosítható a fajgyűlölettel, amelyet elvi álláspontunk alapján elutasítunk. Felfogásunk szerint a cionizmus alapvetően a zsidó nép nemzeti állama létrehozására irányuló törekvés ideológiai megjelenítője. Ugyanakkor a cionizmushoz – egy-egy képviselőjének gyakorlati politikai tevékenysége révén – tapadhattak olyan jegyek, amelyek emlékeztethettek a fajgyűlölet bizonyos megnyilvánulásaira.”³⁰ A kormányfő szövege a magyar–arab kapcsolatokat zavaró tényezőkről is. Így elutasítja „a terrorizmust és az azzal való fenyegetést, bárholon jöjjön és bármilyen eszközökkel is történjen. A terrorizmussal kapcsolatos állásfoglalásunk egységes, vonatkozik Izraelre is.” Megemlítette még egyes arab állampolgárok „feketepiaci” részvételét, valamint a sajtóban megjelenő „arabellenességet” tükröző cikkeket, híreket.

Az arab diplomaták amellett, hogy a magyar–arab kapcsolatok erősítéséért szálltak síkra, „nyíltan megfogalmazták a magyar politikai és közéletben tapasztalt negatív tapasztalataikat. Észrevételezték a térségre vonatkozó külpolitikai koncepció részletes kifejtésének hiányát a külpolitikai kormányprogramban, bírálták a cionizmusra vonatkozó álláspontunk módosítását, részvételünket a szovjet zsidók kivándorlásában, mint az emberi jogok értelmezésének differenciált megnyilvánulását, a terrorizmus ügyének egyoldalú, az arab világra nézve negatív, tendenciózus beállítást, a sajtó arab országokkal szembeni rosszindulatú megnyilvánulásait.”

Az arab országok aggodalmait a Szovjetunió szétesésével csak növekedtek, vezető politikusok és szakértők (libanoni, tunéziai, egyiptomi) attól tartottak, hogy a kormányok ellenzéke az „iszlám integrizmus mögé bújva megélnékül”.³¹

Voltak a térségben olyan országok, amelyek a kelet-európai rendszerváltozásokor egy pillanatig még abban is reménykedtek, hogy az Egyesült Államok tényleg lép a Közel-Keleten, mivel a szocialista rendszerek összeomlása után Izrael stratégiaileg már nem olyan fontos partner. Washington azonban úgy gondolta, hogy a bizonytalanság tengerében a Közel-Keleten egyetlen biztos pont van: Izrael. Ezért gondolták úgy a nyugtalanító arab államok, hogy a Szovjetunió kivonulása a térségből konzerválja a *status quot*.³² Néhány reménykeltő lépés (például a madridi konferencia 1991 őszén) történt az Irak

²⁹ MNL OL Emlékeztető Dr. Antall József miniszterelnök és a Budapestre akkreditált arab misszióvezetők találkozájáról. 1990. július 24. XIX-J-1-j. Arab országok 1990. 85. d. 003152. Az ezt követő idézetek, ha nem jelölöm, innen valók.

³⁰ Az ENSZ Közgyűlés 1975. november 10-én a cionizmust „a rasszizmus és a faji megkülönböztetés egyik formájának” minősítette. Ezt az állásfoglalást az 1991. október 16-án történt szavazáson megsemmisítette.

³¹ La désintégration de l'URSS et le Proche-Orient. *Le Progrès égyptien* 1991. december 23.

³² Paul-Marie de la Gorce: Le conflit du Proche-Orient à l'ère de la perestroïka. *Revue d'études palestiniennes*, 35 (1990) 27–36.

elleni koalíciós háború után. A folyamat azonban nem teljesebben ki, s a palesztin probléma megoldása (államalapítás) egyre reménytelenebbnek tűnt. Amilyen egységes volt a nemzetközi közösség, vagyis az azt domináló nagyhatalmak Izrael Állam megteremtésekor, annyira nem volt az a palesztin állam létrehozásakor.

Egy másik, általánosabb probléma, amely főként a Magreb-térségben nyugtalanította az arab országokat, az volt, hogy Nyugat-Európa túlzottan kelet-európai szomszédaira koncentrált, s ez hátrányosan érinti a fejlődő országokat. Ezzel kapcsolatban Magyarország algériai nagykövete hosszan idézte Gazáli külügyminiszter rádiónyilatkozatát: „Az algériai diplomáciának alkalmazkodnia kell a világban végbement változások nyomán kialakult új helyzethez, amely gyökeresen különbözik az elmúlt évtizedektől. A harmadik világ az 1980-as éveket megelőző időszakban élvezte a nagyhatalmak érdeklődését, többek között az ideológiai ellentéteknek és versengésnek köszönhetően. Jelenleg erre nem lehet számítani, először is, mert a gazdasági válság megjelenésével a gazdag országok hátat fordítottak a harmadik világnak, másodsorban, mert saját problémáikkal vannak elfoglalva. A szolidaritási hullám, amely elborította Nyugat-Európát a kelet-európai változásokkal kapcsolatban, sokkal jelentősebb, sokkal konkrétabb. Hiszen érdekről van szó, mintegy 350-400 millió fogyasztót magában foglaló új piacról, amely megnyílik a nyugati országok előtt. Ennek következtében a Dél országainak nagyon komolyan értékelniük kell helyzetüket, és meg kell győződnie arról, hogy ma még inkább magukra kell támaszkodniuk, mint valaha is.”³³ A nyilatkozat figyelmeztetés volt, de egyben felhívás is a megváltozott nemzetközi körülményekhez való alkalmazkodásra: meg kell őrizni a kapcsolatokat a volt szocialista országokkal, még ha azok gyengébb alapokon, kevésbé mélyen épülnek is újjá.

Az új algériai magyar nagykövet megbízólevelének átadása alkalmából, 1990 novemberében, találkozott az ország vezető politikusaival, s ők valamennyien a magyar–algériai kapcsolatok „redinamizálása” mellett foglaltak állást. Sadli elnök kijelentette, hogy „ő személyesen és az algériai kormány politikailag egyetért az együttműködés dinamizálásával. Ő maga és külügyminisztere minden támogatást megad nagykövetségünk tevékenységéhez.”³⁴ Hasonlóképpen vélekedett a szíriai vezető is. Bassár el-Aszad elnök a magyar nagykövettel folytatott beszélgetés során emlékeztetett, hogy „a bilaterális kapcsolatok történelme során az együttműködés jelentős értékei jöttek létre országaink között, s közös cél azok megőrzése és az alapok fejlesztése lehet. Szíria a magyar átalakulást megértéssel fogadta, az azzal összefüggő kérdéseket a magyar nép belső ügyének tekinti. Annak során azonban meglepetés is érte: bizonyos csoportok, egyes, az arab világot Magyarországon ellenségesen kezelő személyek Szíria szándékait eltorzították, Szíriát kedvezőtlen beállításba helyezték és felléptek a kétoldalú kapcsolatok ellen.”³⁵ Ezen az időszakon túlvagyunk, és ha Magyarország is úgy akarja, folytathatjuk a kapcsolatok építését, amiben Szíria korrekt

³³ MNL OL Ghazali külügyminiszter rádiónyilatkozata. Algír, 1990. január 7. XIX-J-1-j. Algéria 1990. 17. d. 7/ adm/1990.

³⁴ MNL OL Nagykövetségünk látogatása a fogadó ország vezetőinél. Algír, 1990. október 17. XIX-J-1-k. Algéria 1990. 17. d. 59/SZT/1990.

³⁵ A magyar sajtó 1989 decemberében olyan, később hamisnak bizonyult információkat közölt, amelyek szerint arab (szíriai, libanoni, palesztin) zsoldosok harcolnak a Ceausescut védő Securitate oldalán. Lásd pl.

partner lesz. Szíria a változó világhoz igazodóan újjáépíti külpolitikáját, fejleszti arab együttműködését, megőrzi sokoldalú kapcsolatait a Szovjetunióval. Reméli, a Szovjetunió rendezni tudja belső problémáit és erős, koherens államként lehet vele számolni a közel-keleti kérdésekben. A szír külpolitika elvi alapon nyitást hajt végre Európa felé, és a térség válságai rendezésének igényével normalizálja viszonyát az USA-val.”³⁶

Egyiptom már a korábban folytatott politikájából következően is a nyitás, a változó körülményekhez való gyors alkalmazkodás, a kapcsolatok megtartásának és továbbfejlesztésének a híve volt. A kairói magyar nagykövet éves jelentésében úgy mutatta be az ország vezetését, mint aki, félretéve kezdeti aggodalmait, „a saját térségében talán elsőnek ismerte fel a változások lényegét, a német egység ügyét is beleértve. Ami pedig még fontosabb, az a sok forrásából megerősített következtetés, hogy Egyiptomnak a változásokra a kapcsolatok fejlesztésével kell válaszolnia. A mértékadó körök szerint a negatívnak ítélt következményeket is ezen az úton, új kezdeményezésekkel kívánják csökkenteni, elhárítani.”³⁷

Úgy tűnt, hogy a változás szele még a kiszámíthatatlan Moammer Kadhafi líbiai vezetőt is megérintette. A világ elég nagy meglepetésére dicsérte Bush elnököt, „aki felhagyott az előző kormány arroganciájával”.³⁸

A magyar–arab kapcsolatokban az új időszámítást Antall Józsefnek, a Magyar Köztársaság első miniszterelnökének egyiptomi látogatásától (1991. november 4–6.) számíthatjuk. A Hoszni Mubarak elnökkel folytatott tárgyaláson mindkét fél a hagyományosan létező gazdasági, kereskedelmi, kulturális és oktatási kapcsolatok megerősítése mellett foglalt állást. A magyar miniszterelnök Magyarország közel-keleti politikáját kiegyensúlyozottnak nevezte, amely elismeri Izraelnek a létezéshez, a palesztin népnek pedig az önrendelkezéshez való jogát. Magyarország szélesíteni akarja kapcsolatait a térségben, nevezetesen Szaúd-Arábiával. Kérte az egyiptomi államfőt, hogy ennek érdekében vállalon közvetítő szerepet Rijád és Budapest között. A találkozó konkrét eredménye a kettős adóztatás eltörléséről aláírt egyezmény volt.³⁹ A látogatás kifejezte azt a szándékot, hogy Magyarország továbbra is fontosnak tartja az arab kapcsolatokat. Az ország számára ugyanakkor a rendszerváltás után még hosszú évekig az euroatlanti szövetséghez való gazdasági, politikai, ideológiai és szervezeti integrálódás volt a fő cél.

Reng a föld (Románia dosszié). *Magyarország* 1989. december 29. Szíria erőlyesen tiltakozott, magyarázatot és cáfolatot kért.

³⁶ MNL OL Rejtjeltávirat. 1990. december 19. XIX-J-1-j. Szíria 1990. 71. d. 003725/1.

³⁷ MNL OL Nagykövetségi beszámoló jelentés (1989–1990). Kairó, 1990. június 5. XIX-J-1-j. Egyiptom 1990. 23. d. 002214.

³⁸ Makai György: Álom és realitás. *Magyarország* 1989. szeptember 15.

³⁹ Renforcement des relations entre l’Égypte et la Hongrie. *Le Progrès égyptien* 1991. november 7. Magyarország 1995-ben létesített diplomáciai kapcsolatot Szaúd-Arábiával.